

THE CHALLENGES OF STRATEGIC THINKING IN A CHANGING ENVIRONMENT

Jelena Šuleic

University of Singidum, Belgrade, Republic of Serbia

Hatija Berisha

University of Defence, Belgrade, Republic of Serbia, hatidza.berisa@mod.gov.rs

Abstract: Throughout history, man has organized himself into different communities to ensure his own development, but the security of those communities has always been his priority. In all safety considerations, environmental understanding was imposed as the first, logical step. Man, as a social being, has organized himself from his beginnings into communities, going a long way from tribe to state. The modern-day formation of the state was established by the Westphalian peace of 1648. After the First World War, an attempt was made to give the international order a new quality and another landmark of its own, by establishing an international organisation, the League of Nations, which soon proved unsuccessful. With its end, the Second World War marked the beginning of a new era in the development of the modern world order, with some of the processes that have taken place so far being significantly intensified, some initiated, while others prepared the ground. Based on the League of Nations, a UN organisation was founded. A bipolar structure of world order has been established. It also began a process of decolonisation that contributed to the emergence of weak and failed states. The end of the bipolar order and modern globalization have largely determined today's security environment. After a little less than two decades of uniformity, global state actors from Russia and China came out on the world stage as well as numerous non-state actors in the form of trilateral organizations, transnational corporations as well as international criminal organizations.

Keywords: Environment, strategy, world order, globalization, complexity, hybrid threats.

ИЗАЗОВИ СТРАТЕГИЈСКОГ ПРОМИШЉАЊА У ПРОМЕНЉИВОМ ОКРУЖЕЊУ

Јелена Шулеић

Универзитет Сингидум, Београд, Република Србија

Хатиџа Бериша

Универзитет одбране, Београд, Република Србија, hatidza.berisa@mod.gov.rs

Абстракт: У току своје историје човек се организовао у разне заједнице како би обезбедио свој развој али је безбедност тих заједница увек била његов приоритет. У свим размишљањима о безбедности разумевање окружења се наметало као први, логичан корак. Човек се, као друштвено биће, од својих почетака организовао у заједнице, прелазећи дуг пут од племена до државе. Савремено сватање државе је установљено Вестфалским миром из 1648. године. Након првог светског рата учињен је покушај да међународни поредак добије нови квалитет и још једно своје обележје, оснивањем међународне организације - Лиге народа, која се убрзо показала неуспешном. Својим завршетком, други светски рат је означио почетак новог раздобља у развоју савременог светског поретка тако што су се неки дотадашњи процеси знатно интензивирали, неки су започети, док се за неке припремио терен. На темељима Лиге народа основана је организација УН. Успостављена је биполарна структура светског поретка. Отпочела је и деколонизација која је допринела појави слабих и пропалих држава. Крај биполарног поретка и савремена глобализација умногоме су одредили данашње безбедносно окружење. Након нешто мање од две деценије униполарности, на светску сцену су изашли глобални државни актери Русија и Кина али и бројни недржавни актери у виду трористичких организација, транснационалних корпорација као и интернационалних криминалних организација.

Кључне речи: окружење, стратегија, светски поредак, глобализација, комплексност, хибридне претње.

1. УВОД

Без обзира кроз какву заједницу је човек био организован у својој историји, безбедност те заједнице је била на првом месту и једино је кроз безбедност своје заједнице човек могао да има окружење које би омогућавало да даље ради на свом просперитету. Временом, како се човек у сваком погледу развијао, и области његовог деловања су се раслојавале и гранале остављајући ипак безбедност увек у самом врху његових приоритета, условљавајући да се размишљања о безбедности, писана или не, увек поставе као

предуслов свих осталих деловања. Све време док је стварао стратегије како да своју заједницу учини безбедном, исходиште свих промишљања је било његово окружење. Разумевање окружења једини је гарант да ће полазне основе био какве стратегије бити на здравим ногама, тврдња која и данас није ништа изгубила на својој снази.

Данашњица није учинила ништа да смањи бреме које носе творци стратегија у погледу неопходног разумевања свог безбедносног окружења, нити је умањила значај стратегија националних безбедности у општим приоритетима државе. На жалост, безбедност државе је и даље предуслов било каквог размишљања о просперитету, потреба за разумевањем окружења је и даље изузетно важна али се само окружење кроз историју преобразило у мултидимензионално и комплексно, условљавајући и један свеобухватни мултидисциплинарни приступ његовом разумевању.

Циљ рада је да прикаже комплексност савременог безбедносног окружења, нелинеарност процеса у њему, као и изазове које оно доноси, пред оне људе који се баве формулисањем стратегија безбедности, у смислу неопходности свеобухватног и мултидисциплинарног приступа у његовом разумевању. Семинарски рад се није бавио дефинисањем разумевања као процеса већ је само констатовао његову неопходност. Такође, у семинарском раду није разрађиван целокупан процес доношења стратегијских докумената, посебно не технички део тог процеса, већ је наглашен значај разумевања окружења како би се тачно одредиле димензије из којих исходе изазови, ризици и претње, те формулисали адекватни одговори кроз стратегије безбедности. Изазове у разумевању стратегијског безбедносног окружења, у раду представљени су најпре кроз краћи историјски преглед светског геополитичког окружења до краја првог и између два светска рата. Тежиште рада је на представљању процеса који су се одвијали у другој половини двадесетог века, сам крај двадесетог и почетак двадесетпрвог века. Посебно је, као процес од изузетног значаја за обликовање данашњег светског поретка, описана савремена глобализација, након чега је приказано глобално безбедносно окружење двадесетпрвог века. У последњем делу главног дела семинарског рада, представљени су изазови промишљању које намеће савремено стратегијско окружење.

2. СВЕТСКИ ПОРЕДАК ДО СВЕТСКИХ РАТОВА

Ништа на свету не постоји самостално нити егзистира без интеракције са својом околином. Динамички однос у коме се од окружења нешто прима али нешто и даје у многome обликује и сам ентитет. Окружење тако постаје како потенцијална опасност, тако и извор снаге, који ако се разуме и употреби може представљати опстанак тамо где је постојала могућност пропасти. Кроз своју целокупну историју човек је настојао да разуме своје окружење, те да стечено знање употреби ради свог бољитка. На жалост, стечена знања су људи употребљавали и у оне мрачније сврхе, тражећи свој бољитак у пропасти других.

Како се ради о појму од егзистенцијалне важности за човека, то су и бројне његове дефиниције. Временом и научним развојем окружење се различито дефинише зависно од науке која овај појам користи. Већина дефиниција узимау обзир међузависност фактора окружења и утицај на одређени систем. Једна од дефиниција, која је потекла из области менаџмента би била да „окружење неке организације представља укупност међусобно повезаних спољашњих и унутрашњих фактора који утичу на организацију.“ (Митић, Ковач, Канкараш, 2017:178)

Човек се, као друштвено биће, од својих почетака организовао у заједнице, прелазећи дуг пут од племена до државе. Савремено сватање државе је установљено Вестфалским миром из 1648. године (Бериша, Шулеић; 2023), када је између осталог установљена надређеност територијалног принципа над верским и политичким питањима. Овиме је створен основ за стварање модерног међународног поретка који се темељи на равнотежи снага, дипломатији, савезима и међународном праву. У средишту оваквог поретка су суверене и независне државе које постају главни актери тако да не постоји средишња власт (анархија али не и хаос) преовлађујући принцип је равнотежа снага, међутим државе ипак признају заједничке стандарде понашања и међусобне интеракције, уз постојање заједничких циљева и предности, што светску сцену разликује од система. (Симић, 2020) Овакав поредак ће, квалитативно готово непромењен, битисати наредних неколико векова, све до тренутка када су сва дотадашња знања и вештине у решавању међународних спорова кулминирала у разарајуће глобално искуство.

Након погубних последица које је донео Први светски рат учињен је покушај да међународни поредак добије нови квалитет и још једно своје обележје (Симић, 2020) - превазилажење анархије, оснивањем Лиге народа. Ову је међународну организацију, која је у основи била покушај да се спрече будући светски сукоби решавањем размирица између појединачних нација дипломатским путем, Други светски рат на најсуровији начин доказао неуспелом. Својим завршетком, други светски рат је означио почетак новог раздобља у развоју савременог светског поретка тако што су се неки дотадашњи процеси знатно интензивирали, неки су започети, док се за неке припремио терен.

3. ДЕЦЕНИЈЕ ХЛАДНОГ РАТА

Сам крај другог светског рата обележила је прва употреба нуклеарног оружја у људској историји, разоткривши огромне уништавајуће потенцијале којима је у том тренутку располагала само једна страна. Употреба атомске бомбе и њени ефекти су пред људски род поставили ултимативну претњу у виду могућности тренутног уништења планете, усмеравајући га да реши „безбедносну дилему“ и поставивши читав низ питања која су се односила на произвођу/набављање, употребу и контролу светског нуклеарног потенцијала. Услед читавог низа фактора, као и огромног техничко-технолошког напретка, последња деценија 20. века донела је и страховање да се нуклеарни материјал може употребити од стране недржавних актера, у терористичке сврхе. (Милојевић, 2009)

Иако Лига народа није испунила своју основну сврху постојања, логична неопходност постојања ентитета који би на светском нивоу могао да управља настојањима да се обезбеди глобална стабилност је и даље била присутна. Уједињене нације су формиране, између осталог, у ту сврху и, обзиром на поражавајуће ефекте управо завршеног рата, организоване много озбиљније. Међутим, државе, као основни градивни елемент УН и главни актери на међународној сцени, своју безбедност нису повериле овој светској организацији и врло брзо су се дојучерашњи савезници организовали у две мање интернационалне организације - два блока која су готово до краја 20. века обележили светски поредак, успостављајући његову биполарну структуру. Нису се наравно све државе формално сврстале било у састав НАТО, било у састав Варшавског уговора, али су регионалне кризе које су се јављале у наредним деценијама (Кореја, Куба, Вијетнам, Авганистан ...) представљале ситуације у којима су готово сви морали да се одреде коме ће пружити подршку. Било да су Совјетски савез и Сједињене америчке државе, као две водеће силе биле директно или индиректно (преко других држава као прокси актера) укључене у кризу, било је јасно ко вуче konce. До краја постојања биполарне структуре светског поретка, употреба војске, економска и дипломатска сфера остају главне димензије испољавања моћи а државе главни актери на светској сцени.

Још се један важан историјски тренд убрзава у другој половини 20. века. Започета још крајем 18. века одвајањем Сједињених америчких држава од британске колонијалне власти, затим настављена у 19. веку у Јужној америци и Африци, деколонизација 50-тих, а нарочито 60-тих година улази у своју главну фазу (<https://studenti.rs/seminarski-radovi/dekolonizacija>), посебно након Резолуције 1514 УН – Декларација о давању независности колонијалним земљама и народима. (Гавриловић, 2013) Као последица, читав низ нових држава се појавио на светској позорници. Процес деколонизације је био успешан у земљама попут Индије и Кине, али је „остао само на имену“, у Африци, Азији и на Блиском истоку. (Fukuyama, 2012)

Право на самоопредељење су, у годинама након пада Берлинског зида, искористиле и многе земље припаднице бившег Варшавског уговора, кроз мирне и мање мирне револуције, у неким случајевима и кроз грађански рат, уносећи, при том, у светски поредак читав низ безбедносних проблема. У немогућности да обезбеде оно што Фукојама назива минимумом државних функција, (Fukuyama, 2012) ове државе су врло брзо испољиле обележја слабих држава, испуњавајући више, ако не и све Бузанове критеријуме, са посебно сложенom безбедносном ситуацијом у мултинационалним друштвима, где, унутар државе није постојала социо-политичка кохезија. (Burzan, 1991)

У најтежим случајевима дошло је до појаве пропалих држава (Failed States), тамо где су, услед унутрашњег насиља званичне владе изгубиле кредибилитет и трајна природа одређене националне државе постала нелегитимна у срцима и умовима својих грађана. Ове државе су дубоко сукобљене и оштро оспораване од супродстављених фракција, при чему су званичне власти суочене са две или више побуна, разним грађанским немирима, различитим степеном незадовољства у заједници. Међутим, није апсолутни интензитет насиља оно што идентификује пропалу државу, већ је то трајан карактер тог насиља (Ангола, Бурунди и Судан), трошећи/исцрпљујући карактер насиља који захвата велике слојеве држава (Авганистан, Бурунди, Обала Слоноваче, Демократска Република Конго, Либерија и Сијера Леоне), чињеница да је већи део насиља усмерен против постојећег режима, и запаљиви карактер захтева за дељењем моћи или аутономијом који рационализују или оправдавају насиље у главама главних побуњеника. Грађански ратови који карактеришу пропале државе обично имају корене у етничком, религијском, језичком или другој форми неслагања између супродстављених фракција. Страх од друге стране (и следствена сигурносна дилема) подстиче непријатељства између режима и других група. Грамзивост је такође значајан покретач, нарочито када је похлепа увећана сновима о пљачки, открићем нових извора ресурса попут нафтних лежишта, дијамантских поља, разних минерала и сл. (Rotberg, 2003)

Пропале државе су биле подложне свакој форми шверца, укључујући наоружање, као и различите наркотике, као и другим врстама криминалних активности, обзиром да није постојала владавина закона. Такође постоје сугестије да су пропале државе, било као тачка порекла или транзитна земља могле бити

место трансфера хемијских, биолошких и нуклеарних материјала. Није занемарљив ни утицај који су пропале државе могле имати на природно-еколошко окружење. (Newman, 2009)

4. ЕФЕКТИ САВРЕМЕНЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Глобализација као концепт стара је колико и свет. У својој сржи то је идеја да целокупно човечанство може да буде једна заједница, која ће бити покретана јединственим, заједничким вредностима. Глобалистички трендови су настајали и развијали се пратећи развој људског друштва, како у филозофском смислу кроз развој човекове мисли о себи самом и друштву у целини, тако и у економском и техничко-технолошком смислу кроз развој трговине и економије као и средстава инфраструктуре и комуникација.

Савремена глобализација (Стојановић, 2016) се појављује падом Берлинског зида и крајем биполарног светског поретка, онаквог какав је постојао у деценијама након Другог светског рата. Овај догађај је означио пораз „комунистичке“ идеологије и победу „западног“ виђења људског друштва, који је у основи имао либералну теорију, био заснован на демократским вредностима, са економијом као водећом силом, снажно промовишући права појединца и приватну својину. Појава савремене глобализације (Бериша, 2022) се поклопила и са све бржим развојем технологија (посебно информатичких) које су омогућиле да се знања и идеје размењују на планетарном нивоу. Било који вид комуникације је постао широко доступан.

Победа запада, предвођеног Сједињеним америчким државама (САД) је, победницима представљала јасан сигнал да су вредности западног друштва те око којих треба градити „Светско село“. Свет би морао да почива на демократским принципима, економска димензија и економски интереси би имали приоритет у односу на све друге. Овако организован и уједињен свет не имао потребе некаквим новим ратовима као начином за решавање спорова. Ова је визија на светску сцену уводила транснационалне примарно економске актере и била супротстављена Вестфалском концепту са државама као главним актерима светског поретка. Ипак, и даље је постојала потреба за „вођом“ оваквог поретка и САД су природно, као једина преостала светска сила и грађани поретка који су заговарали, одлучиле да им ова улога припада. На тај начин је један „демократски рај на земљи“ започео своје битисање једним крајње недемократским чином. Ни наставак није био пуно успешнији обзиром на опредељење САД да буду и тужилац и судија на глобалном нивоу, у неким случајевима потпуно занемарујући комплексност културолошких разлика у деловима света где су максимално агресивно интервенисале.

Други се стуб глобализације, економија, такође убрзо показао као „изневерено обећање“. Оно што представља основни изазов економији као примарном и приоритетном (а често и једином) принципу организовања друштва је што се тако знатно умањују сви други видови социјалног организовања. Искључивом тежњом за увећањем капитала се становништво слабих држава, са слабом економском моћи, у условима светског тржишта претварају у тржишта јефтине радне снаге, без могућности да их њихове државе заштите адекватним социјалним програмима. Ове су државе принуђене да прихвате економско-политичке моделе развијених земаља, чиме постају веома осетљиве на глобалне социо-економске изазове, ризике и претње. (Стојановић, 2016) Већ средином 90-тих су уследиле економске кризе, најпре у државама „трећег света“ (Мексико 1996, Југоисточна Азија 1997), затим у Русији (1998. године), где је услед наглог отварања глобалном економском тржишту дошло до великог пада запослености и пропадања националних економија. Врхунац оваквог тренда се у виду велике економске кризе у САД, крајем прве деценије 21. века, прелио и на цео свет. (Јевтић и др. аутори, 2019) Свака од ових криза је представљала велики извор нестабилности који није остао у националним оквирима.

У условима када је изгубљена вера у демократију као универзално решење и када се глобална економија није позала као успешна основна одредница светског поретка, створили су се услови за јачање механизма који су могли да пруже наду и неки вид безбедности. Националне државе почињу да се окрећу могућностима да ојачају, најчешће тражењем и редефинисањем свог националног идентитета, налазећи га често у национализму и верском сегменту националног бића, неретко се окрећући и радикализму. Посебно је исламски радикализам у успону, чему је не мало допринела и потпуно одсуство жеље запада и САД да прихвати различитост и комплексност исламског света и могућности другачијег решења, осим демократије. Одговарајући на нове и нежељене трендове САД посежу за традиционалним, конзервативним решењима, кроз претежно војне интервенције, чиме улазе у спиралу, продубљујући отпор и неповерење према својим решењима, демонстрирајући истовремено и њихову неадекватност. Овиме су створени услови за појаву другачијих виђења и других актера који теже да достигну моћ деловања на светској сцени, пропагирајући своје визије и своја решења глобалних проблема.

Неуспех западног концепта савремене глобализације ни у ком случају не значи и нестанак самог концепта. Развој савремених, посебно информатичких технологија има огроман утицај на људе свих култура, приближавајући једне другима. Нације имају право на различитости, као и право да своје државе организују

кроз институције које њима одговарају и које ће бити јаке и способне да обезбеде оно што држава својим грађанима треба да обезбеди. Међутим, јасно је да постоје многа питања који се тичу заједничких интереса и која се могу решавати само заједнички. Зато концепт глобализације треба да представља начин да се глобално друштво које се састоји од јаких елемената нађе начин да приближи своје разлике и обезбеди универзалне вредности.

Речима С. Стојановића „било би опасно ако би, у цивилизацијском смислу, значајни, еманципаторски садржаји глобализације нестали, јер свету је најмање потребан међународни поредак самодовољних нација и њихов ничим спутани национализам. Данас је више него јасно да се многа од најважнијих питања савременог света морају решавати глобално.“ (Стојановић, 2016)

5. ДВАДЕСЕТ ПРВИ ВЕК

Једнополарни светски поредак није дуго трајао. Проповедање једног сета вредности који би одговарао свима није ни могло да има неки дугорочни успех на глобалном нивоу, без обзира на илузију коју је покренуо пораз другог пола у биполарном поретку и привидни тријумф једине преостале а самим тим и једине исправне идеологије. Каква таква равнотежа која је нарушена падом Берлинског зида није поново успостављена постојањем само једне стране, нити је светски поредак могао дуго да трпи такав дисбаланс у прерасподели моћи. Иако је глобализација као процес показала да још није време за глобално село, барем не за либерално-економско-демократско глобално село, механизми које је користила (информациона и економска умреженост) су и даље присутни и имају велики утицај на глобалну безбедност. Као последица савремене глобализације недржавне организације су представљале део тог неопходног алтернативног потенцијала моћи. Информационе технологије (Павић, Бериша, 2024) су имале велики удео у прерасподели овог потенцијала.

Како је и професор Дугин рекао, свет је за врло кратко време од биполарног светског поретка прошао кроз униполарни, да би се данас нашао у мултиполарном безбедносном окружењу. (Дугин, 2019) Међутим, иако државе поново постају све јачи актери са свим димензијама у којима могу испољавати своју моћ, време када су оне биле и једини актери је како се чини заувек прошло. Мултиполарност не значи само повратак Русије и Кине, као државних актера на светску сцену, већ и јачање жеља Европске уније (међународна организација) за повећањем сопствене моћи, као и глобални утицај транснационалних корпорација, терористичких и криминалних организација. Могућности које су донели компјутери и интернет, међу којима и роботи војници, оружја без људске посаде, нано технологије, ласерска оружја допунили су асиметрични потенцијал за оне земље које су овим технологијама располагале.

Нагли пораст фреквенције регионалних гукоба са могућим глобалним последицама, као и карактеристике тих сукоба дефинитивно су обезвредиле линеарни поглед на међународну безбедност. Од напада на куле близнакиње и следственог одговора САД, инвазије САД на Ирак, сукоба на израелско либанској граници, кризе у Украјини, све до рата у Сирији, све се више посеже за појмовима као што су нелинеарност, асиметричност, комплексност, мултидимензионалност па и хибридноћ како би се описало новонастало безбедносно окружење. У овом окружењу државе су у сукобу са другим државама али и недржавним актерима који користе војна али све више и невојна средства. Сукоби у невојним сферама су део напора, координирано усмерених ка истом циљу, при чему се почетак акције не може тачно утврдити, односно познат је само онима који се сукоб планирали. Као пример, САД могуће изазове, ритике и претње траже у Cyber сфери, области on-line утицаја на текуће операције и будуће изборе, промету оружја за масовно уништење, тероризму, контраобавештајној делатности, новим технологијама и претњама по економију, свемиру, транснационалном организованом криминалу, економији и енергији, као и социјалним и еколошким питањима. (Coats, 2019)

Додатно, неке претње могу бити резултат државног спонзорисања недржавних актера (терористичких - Иран и Хезболах, криминалних – Русија, током руско-грузијског конфликта). Медији, технологија, државна социјална, политичка и војна инфраструктура могу такође бити коришћени као претња. Са друге стране недржавни актери могу користити комбиноване конвенционалне способности у комбинацији са нерегуларним тактикама као што су информационо ратовање, неуниформисани борци и цивили (Хезболах против Израела 2006. године).

Једна од нових претњи након рата у Сирији је и синдром „страних бораца“. Према подацима Лондонског Међународног центра за студирање радикализације и политичког насиља (ICSR) и Њујоршке Soufan групе, претпоставља се да је преко 20.000 бораца дошло у Сирију из више од 80 различитих земаља. Могућност да се они врате у матичне земље извор је велике забринутости јер могу представљати различите претње по принципу „усамљених вукова“. (Sokmen, 2016)

Двадесет први век је донео и нову кованицу која би описала комплексност савременог безбедносног окружења, односно међузависност, испреплетаност и могућу координацију у испољавању савремених претњи – хибридне претње, хибридни рат. Сам концепт је релативно нов, настао из потребе да се теоријски дефинише очигледно постојање нових изазова, ризика и претњи и више је окренут ка практичним потребама него ка разматрању са научно-теоријског становишта. У контексту хибридне претње, неки од фактора који је детерминишу су: очување улоге нуклеарног оружја као средство за обезбеђивање стратешке и политичке стабилности; појава међународних терористичких организација које користе да остваре своје политичке циљеве „некласичне“ методе насиља; зависност националних економија, изазвана глобализацијом, на растућој глобалној економији; појава нових облика рата - информативни рат и сајбер рат, као и утицај геополитичких, економских и информационих фактора који доводи до трансформације савремених сукоба и појављивања нових облика геополитичке конфронтације. (Ранчић, Бериша, 2018)

Хибридни напади су дириговани од једне стране у сукобу, долазе и испољавају се у више димензија, ефекти ових напада су дизајнирани да један другог подупиру у остваривању јединственог циља и што је за ентитет који је нападнут можда и најважније, њихов почетак је у већини случајева изнетно тешко одредити. И сами резултати хибридних напада (Бериша, Јонев, 2020) су јако тешко одредиви, обзиром да је за потпуну процену ових нелинеарних ефеката, посебно оних других и трећег реда, потребно доста времена, када углавном бива касно за процене ове врсте. Због своје изузетне сложености и свих тешкоћа и дефинисању оваквог напада, са психолошке тачке гледишта тежња ка указивању на постојање оваквих напада се често може подвести криз заговарање разних теорија завере, што додатно услођава прихватање реалности оваквих претњи а самим тим и креирање одбране од њих.

Без обзира да ли ће се данашњи изазови, ризици и претње окарактерисати као хибридне или не, јасно је да је међународно окружење изузетно комплексно, да потенцијална претња може доћи како од државних тако и од недржавних актера, те да се евентуални напад може одиграти у било којој димензији, не само војној. Чак је само досадашње одређивање димензија у којима држава испољава своју моћ, у условима данашњице, помало неадекватно. Од мање-више традиционалних (дипломатска, економска, војна и информациона) концепт се шири и препознаје и друге неопходне димензије (наука и технологија, екологија, примена закона) - свакако би се могле додати и друге димензије (социјална, морално-психолошка, етичка ...) - како би се поља савремених сукоба могла прецизније дефинисати. (Khomko, 2019)

Можда би се данашње окружење најбоље могло објаснити као комплексни адаптивни систем чији су појединачни елементи повезани тако да промене у једном или више елемената или у њиховим међусобним односима узрокују промене и у другим елементима, те да је систем као целина различитих карактеристика од појединачних елемената. Управо променљивост веза између елемената чини главну карактеристику оваквог система и онемогућава да се анализира систем тако што ће се расчланити на саставне елементе и анализирати сваки елемент. Елементи комплексних адаптивних система имају могућности самоорганизовања, адаптације и коеволуције, у овим системима мали догађаји могу имати драматичан значај за цео систем и изнад свега у оваквим системима се један догађај никада не може поновити у потпуности. И најмања промена у почетним условима резултираће нелинеарним ширењем ефеката и потпуно другачијим резултатима. (<https://www.scribd.com/doc/76413315/Ka-Nelinearnej-Teoriji-Rata>) Самим тим је и предвиђања, неопходна за формулисање било какве будуће стратегије изузетно тешко уобличити.

6. ИЗАЗОВИ У ПРОМИШЉАЊУ

Савремено безбедносно окружење чини посао оних који формулишу националне стратегије безбедности изузетно незахвалним. Основни циљ овакве стратегије - да одреди и дефинише потенцијалног противника, да одреди његов центар моћи и могуће интересе, односно димензије могућег напада, како би успешно формулисали своју одбрану, је данас готово немогућ. Речима Фон Клаузевица: „Наше познавање детаља се увећава, али је наша несигурност, уместо да се смањи, повећава. То је зато што ми не разумевамо сво наше искуство одједном, већ постепено, тако да наша одлучност наставља да буде узнемиравана свежим искуством и наш ум мора увек бити спреман“.

(https://www.goodreads.com/author/quotes/67848.Carl_von_Clausewitz).

Јасно је да је разумевање окружења, кроз теоријске концепте и њихову практичну примену на терену од виталног значаја за цео процес. Управо брзина, мултидимензионалност, комплексност и нелинеарност промена чине да концепт данашњег безбедносног окружења за сада измиче покушајима да се теоријски уопшти а затим прецизно и поуздано појмовно одреди. Иако интуитивно разумљив, недостају успостављене узрочно-последичне везе које би помогле у разумевању и предвиђању потенцијалних претњи. Наравно да се као последица, кроз стратегије националне безбедности провлачи неизвесност, недореченост и непрецизност, што даље за собом повлачи и преузимање већег ризика при доношењу одлука. Како је само

разумевање ситуације понекад некомплетно, велика опасност лежи у могућности да се део преузетог ризика чак и не уочи.

Данашње безбедносно окружење захтева свеобухватни, мултидисциплинарни приступ како би промишљање дало иоле употребљиве резултате. Без обзира на димензију која је идентификована као потенцијални извор претње, готово је сигурно да се ефекти претње неће задржати само у тој, већ ће се проширити и на друге димензије. Тако, на пример, претња у информационој области може своје ефекте показати у свим другим димензијама, што важи и за претње из осталих димензија. Формулисање одговора такође захтева, пре обједињен и уједињен мултидисциплинарни тим, него засебан рад експерата из више потребних области. Мултидисциплинарно прожимање релације узрок-последича кроз цео спектар димензија у стратегијама националних безбедност је оно што може дати резултате, пре него обрада изазова, ризика и претњи у свакој димензији посебно.

У оваквом окружењу посебан је изазов коме поверити питање формулисања стратегија безбедности државе, односно саму заштиту националних интереса, тј. како интегрисати све неопходне секторе у јединствену ефективну целину, способну да ефикасно употреби државне ресурсе и обезбеди да национални интереси остану заштићени. У овом контексту се и улога војске, као водеће структуре (којој су сви остали елементи подређени) при одговору на било какав напад на суверенитет и интегритет државе, може поставити на другачијим основама, обзиром на све више невојни карактер претњи. У складу са класичном поделом задужења где је војска одговорна за одговор на претње споља, војне организације раде на интеграцији неопходних експертиза како би разумеле потенцијалног непријатеља. Међутим, улога војних ефектива у неким будућим сукобима би, у зависности од димензије из које претња долази, могла бити у распону од главног одговора до пуког обезбеђивања потребне логистике.

7. ЗАКЉУЧАК

У току своје историје човек се организовао у разне заједнице како би обезбедио свој развој али је безбедност тих заједница увек била његов приоритет. У свим размишљањима о безбедности разумевање окружења се наметало као први, логичан корак. Човек се, као друштвено биће, од својих почетака организовао у заједнице, прелазећи дуг пут од племена до државе. Савремено сватање државе је установљено Вестфалским миром из 1648. године и од тада држава постаје главни актер у оквиру међународног светског поретка. Након првог светског рата учињен је покушај да међународни поредак добије нови квалитет и још једно своје обележје, оснивањем међународне организације - Лиге народа, која се убрзо показала неуспешном.

Својим завршетком, други светски рат је означио почетак новог раздобља у развоју савременог светског поретка тако што су се неки дотадашњи процеси знатно интензивирали, неки су започети, док се за неке припремио терен. Крајем рата први пут је употребљено нуклеарно оружје, чиме се свет упознао са силом довољном да га уништи. На темељима Лиге народа основана је организација УН. Успостављена је биполарна структура светског поретка. Отпочела је и трећа, главна фаза деколонизације која је допринела појави слабих и пропалих држава. Крај биполарног поретка и савремена глобализација умногоме су одредили данашње безбедносно окружење.

Развој технологије, као и неуспех супротне стране омогућили су САД да своје виђење светске сцене покушају да наметну на глобалном нивоу и утемеље светски поредак на демократији и либералној економији. Међутим овај се процес није показао успешним и у условима када је изгубљена вера у демократију као универзално решење и када се глобална економија није позала као успешна основна одредница светског поретка, створили су се услови за јачање механизма који су могли да пруже наду и неки вид безбедности. Националне државе почињу да се окрећу могућностима да ојачају, најчешће тражењем и редефинисањем свог националног идентитета, налазећи га често у национализму и верском сегменту националног бића, неретко се окрећући и радикализму, при чему је посебно је исламски радикализам био у успону.

Одговарајући на нове и нежељене трендове САД посежу за традиционалним, конзервативним решењима, кроз претежно војне интервенције, чиме продубљују отпор и неповерење према својим решењима, демонстрирајући истовремено и њихову неадекватност. Овиме су створени услови за појаву другачијих виђења и других актера који теже да достигну моћ деловања на светској сцени, пропагирајући своје визије и своја решења глобалних проблема.

Након нешто мање од две деценије униполарности и неуспешног покушаја да свет изгради на основама западне демократије и тржишне економије, на светску сцену су изашли глобални државни актери Русија и Кина али и бројни недржавни актери у виду трористичких организација, транснационалних корпорација као и интернационалних криминалних организација. Сви актери су почели да поред војних користе и невојне претње формиравши мултидимензионо, комплексно кружење које је захтевало посебан приступ како би се

разумело и на тај начин правилно формулисала стратегијска документа која су дефинисала националну безбедност. Данашње безбедносно окружење захтева свеобухватни, мултидисциплинарни приступ како би промишљање дало иоле употребљиве одговоре, и то кроз рад обједињеног и уједињеног мултидисциплинарног тима, пре него засебног рада експерата из више потребних области. Мултидисциплинарно прожимање релације узрок-последица кроз цео спектар димензија у стратегијским документима из области националних безбедност је оно што може дати резултате, пре него обрада изазова, ризика и претњи у свакој димензији посебно. Имајући у виду да претња може доћи из било које димензије или може доћи из више димензија истовремено, као и да може имати карактер како војне, тако и невојне претње, у одговору на претњу, улога војних ефектива у неким будућим сукобима би се могла кретати у распону од главног одговора – водеће улоге, до пуког обезбеђивања потребне логистике.

REFERENCES

- Aşkın İnci Sökmen Alaca, Hybrid Threats and New Conflicts in the International System, 2019, <https://mail.google.com/mail/u/0/?ogbl#inbox/FMfcgxwGBwSgsKmxGdQZjsRJPfXqblCL>,
- Barry, B. (1991). *People, State and Fear*
- Бериша, Х., & Шулеић, Ј. (2023). *Неолиберална виђења изазова националне државе* модерног доба, Политичка ревија, Института за политичке студије, Београд
- Бериша, Х. (2022). *Изазови националне државе у савременом добу*, часопис Наука и друштво, Универзитет у Београду, Београд
- Berisa, H., Jonev, K., & Ćiraković, A. (2020). Hybrid war- theory and practice The X International scientific conference Archibald reiss days University of criminal investigation and police studies, Belgrade, Serbia, November 18-19, 2020
- Гавриловић, Б. (2013). *Историја права на самоопредељење (Р)еволуција права на самоопредељење*, Центар за отворено друштво, Београд
- Митић, В., Ковач, М., & Канкараш, М. (2017). Модел процене стратегијског окружења система одбране, Војно дело, Београд
- Симић, Д. (2020). Светска политика, Београд
- Милојевић, С. (2009). Нуклеарни тероризам, Безбедност, Београд
- Деколонијација, <https://studenti.rs/seminarski-radovi/dekolonizacija/>
- Јевтић, Д., Талијан, М., & Думић, А. (2018). *Геополитичке промене и прекомпозиције у глобалним односима*, Војно дело, Београд
- Pavić, A., & Beriša, H. (2024). Artificial intelligence impact assessment on national security strategy development, Science International Journal Vol. 3 No. 4. IMZ Skoplje, Makedonija
- Coats, D. (2019). Director of National Intelligence, Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community
- Failed, N, States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World, https://www.researchgate.net/publication/262910284_Failed_States_and_International_Order_Constructing_a_Post-Westphalian_World,
- Ранчић, И., & Бериша, Х. (2018). Хибридни рат – мит или стварност (Реконцептуализација хибридног рата), Војно дело Београд
- Vilhelm, K., Ка нелинеарној теорији рата: Промена изворне метафоре, <https://www.scribd.com/doc/76413315/Ka-Nelinearnoj-Teoriji-Rata>
- Khomko, K. A Nation Needs More than a DIME, 2019 <https://defense.info/williams-foundation/2019/04/a-nation-needs-more-than-a-dime/>,
- Clausewitz, C. Quotes, https://www.goodreads.com/author/quotes/67848.Carl_von_Clausewitz .,
- Rotberg, R. (2003). Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators, Washington
- Стојановић, С. (2016). Глобализација између краја и повратка историје, Војно дело Београд
- Fukuyama, F. (2012). Governance and World Order in the 21st Century, Cornell University Press, Ithaca, New York